

האסטרטגיה היפנית (פלבג 19)

***הניתוח פורסם לראשונה לחברי פלבג, מועדון המנויים של "המשחק הגדול". עדיין לא חברים?
מוזמנים להצטרף בקישור כאן.***

להורדת הפרק [קישור](#).

קישור להזמנת כרטיסים להרצאה המקוונת "קיסר אדום" [קישור](#)

יש להזין את הקוד nitzan0107 להנחה.

דיברנו על ארה"ב. דיברנו על סין. ציירנו את דינמיקת הכוח המתהווה בין שני הענקים במזרח אסיה בפרט ובעולם בכלל. אולם בעיסוק שלנו בשתי המעצמות היינו חייבים [?](#) והפרק היום בא לתקן את הטעות הזו [?](#) להתעלם ממעצמה שלישית במזרח אסיה: יפן. יפן שובה את הדמיון של כולנו משום הכוח הרך שלה, הבא לידי ביטוי בהיסטוריה שלה, במטבח שלה ובתרבות הפופולארית שלה. אך יפן היא לא רק סושי וסמוראים ונינג'ות [?](#) ככלכלה השלישית בגודלה בעולם יפן מחזיקה כוח כלכלי עצום. כאחת משרשרות האיים הגדולות במזרח אסיה היא נמצאת בעמדה גיאוגרפית ייחודית. כמי שתקועה בנקודת המפגש של רוסיה, סין וארה"ב, האסטרטגיה שלה היא הרבה יותר מעודנת ומתוחכמת מזו של וושינגטון או בייג'ין.

הפרק היום לא נועד לנתח עד היסוד את יפן [?](#) דבר כזה ידרוש סדרה שלמה, בדומה ל"קיסר אדום" על סין. האתגרים שיפן מתמודדת איתם הם עצומים, במיוחד האתגר הדמוגרפי של אוכלוסייה מזדקנת במהירות והאתגר הכלכלי של דפלציה. מדובר בנושאים מורכבים שיסיטו את פלבג מהמטרה המרכזית שלו: ניתוחי עומק אקטואליים. האתגר הדמוגרפי של יפן הוא נושא טווח ארוך, שיזכה להתייחסות במשחק הגדול בעתיד.

המטרה שלנו היום היא להסביר מה המשחק שיפן משחקת במזרח אסיה על רקע התחרות האסטרטגית בין ארה"ב לסין. התחרות הזו מציבה בפני היפנים בעיה: מצד אחד הברית עם ארה"ב נמצאת בלב תפיסת הביטחון של יפן. מצד שני סין היא שותף הסחר המרכזי של יפן, מהווה שוק חשוב למוצרים יפנים ומרכיב חשוב בשרשרות האספקה של התאגידים היפנים. טוקיו לא יכולה לצאת למאבק חזיתי בסינים, אך גם לא יכולה להתעלם מהשינוי בגישה של האמריקנים. אם היא תתעלם מהאמריקנים היא עלולה למצוא את מעמדה האסטרטגי יורד לטובת מדינות כמו דרום קוריאה, ווייטנאם ואינדונזיה.

מה שאנחנו נראה היום שהיפנים מנהלים משחק עדין בו הם שומרים על מעמדם כבעלת ברית חשובה לארה"ב באזור, תוך כדי בניית כוחם העצמאי וניהול תחרות גיאו-כלכלית מול סין בעיקר בדרום מזרח אסיה. היפנים מגבשים סביבם סדר אזורי חדש, סדר שלא נועד להוציא את ארה"ב מהאזור אך גם לא מסתמך עליה בלבד. בעזרת מענקי סיוע, השקעות ושיתופי פעולה צבאים יפן

בונה את השפעתה במזרח אסיה וממצבת את עצמה ככוח מתחרה לסין על אף שהיא קטנה ממנה בהרבה. היא עושה את כל זה מבלי להתנגש חזיתית עם בייג'ין, מנצלת גם את ההתמקדות של בייג'ין בווינגטון בשביל לקדם את האינטרסים האסטרטגים שלה באזור.

שיתוף פעולה עם יפן מציע הזדמנויות רבות לישראל בתחומי המחקר והפיתוח, הביטחון, הכלכלה והדיפלומטיה. יפן וישראל מתמודדות עם אתגרים דומים בתחום הביטחוני כמו תלות בייבוא אנרגיה ואיום טילים, שתיהן עוסקות בייצור חכם והשילוב של בינה מלאכותית בכלכלה ובחברה, ושתיהן רואות בסחר חופשי כלי לחיזוק הכלכלה שלהן. ההשפעה שיש ליפן בדרום מזרח אסיה והודו יכולה לעזור לישראל באותם אזורים, במיוחד בדרום מזרח אסיה.

אז יש לנו הרבה על מה לדבר היום אך אנחנו מתחילים, איך לא, בגיאוגרפיה של יפן.

ארץ השמש העולה

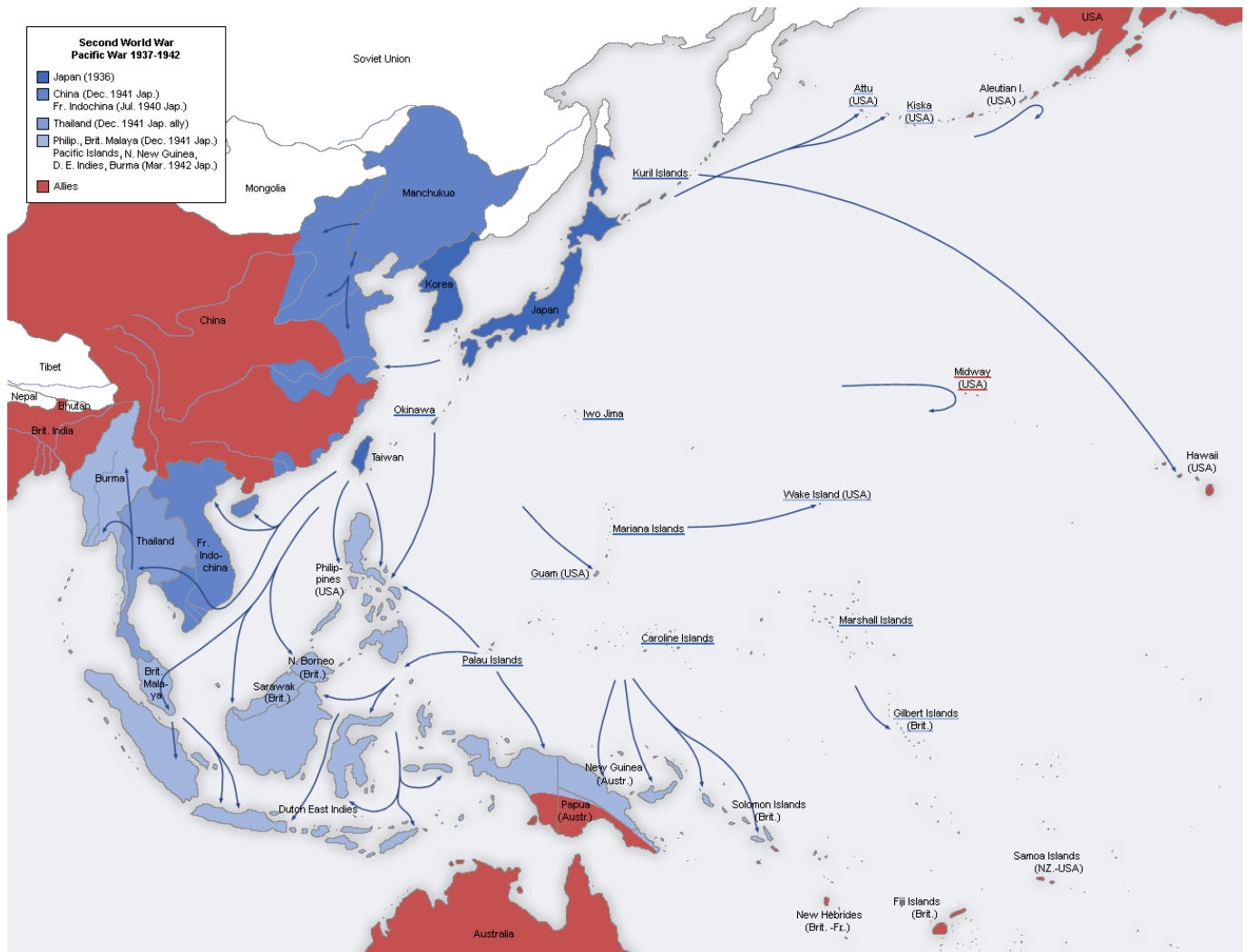
הגיאוגרפיה של יפן יוצרת בה דחף מובנה למעורבות אזורית: יפן היא מדינת איים שנמתחת לכל אורך צפון מזרח אסיה, מה שנותן לה בקלות יחסית להקרין כוח לכל האזור. יפן גם ענייה במשאבים טבעיים וצריכה לייבא את רוב החומרים הנחוצים לא רק לתעשייה שלה אלא גם בשביל להאכיל את האוכלוסייה שלה. בניגוד לארה"ב לדוגמה, שיכולה לבחור אם להתערב בסביבה שלה הודות לשפע המשאבים שיש לה, יפן חייבת להיות מעורבת במזרח אסיה אם היא רוצה לשרוד.

נתחיל במה שחיובי בגיאוגרפיה היפנית: יפן נמתחת לכל אורך צפון מזרח אסיה, מה שנותן לה להקרין את כוחה באופן פשוט יחסית על החלק הרוסי של סיביר, חצי האי הקוריאני, צפון מזרח סין, טאיוואן וים סין הדרומי. קשה במבט ראשון במפה להבחין בעמדה הגיאוגרפית הזו: אנחנו בדרך כלל חושבים על יפן כארבעת האיים המרכזיים שלה, שממוקמים מזרחית לחצי האי הקוריאני. האיים הוקאידו, הונשו, שיקוקו וקיושו מהווים את רוב שטחה של יפן והם מרוכזים בצפון מזרח אסיה. מבט רק בהם עלול להטעות אותנו לחשוב שהיפנים לכודים סביב דרום קוריאנה. בזמן שהאיים האלה הם רוב שטחה של יפן, הם אינם כל שטחה של יפן.

מעבר לקיושו בדרום השטח הריבוני של יפן נמתח עד טאיוואן עם שרשרת איי ריוקיו, כשהאי החשוב ביותר בשרשרת הוא אוקינואה. איי ריוקו מחברים את יפן לטאיוואן, ים הפיליפינים וים סין הדרומי. טוב יותר אם נחשוב על יפן כמעין חצי סהר שנמתח מהאיי סחלין מול סיביר בצפון עד טאיוואן בדרום, מהווה תומת איים בין האוקיינוס השקט וצפון מזרח אסיה ומפריד בין האוקיינוס ובין ים יפן, הים הצהוב וים סין המזרחי. בהסתכלות כזו אנו מבינים שיפן מקיפה את החוף הלא קפוא של רוסיה במזרח אסיה, את חצי האי הקוריאני, את מרכז הכוח והכלכלה של סין בצפון מזרח המדינה, במיוחד בייג'ין ושנחאי ויכולה ע"י כוח ימי להגיע גם לפיליפינים ולדרום מזרח אסיה.

יפן הקיסרית ידעה לנצל את הגיאוגרפיה של האיים בסוף המאה ה-19 והמאה ה-20 בשביל להתפשט בכל רחבי מזרח אסיה. תחילה היא הכניסה את חצי האי הקוריאני תחת השפעתה ב-1876 ולאחר מכן סיפחה אותו ממש ב-1910. עם בסיס יבשתי בחצי האי הקוריאני יפן יכלה לפלוש למנצ'וריה בצפון מזרח סין ב-1931 ולהתפשט אל תוך סין ב-1937, עם הכיבוש של בייג'ין ושנחאי. האימפריה כבר כבשה ב-1895 את טאיוואן ולאחר כיבושים מוצלחים בסין המשיכה להתפשט דרומה אל הפיליפינים, דרום מזרח אסיה ואף איימה על אוסטרליה. רק הפעילות האמריקנית באוקיינוס הפסיפי החל מסוף 1941 הצליחה לעצור את ההשתלטות היפנית על כל מזרח אסיה.

כיום הגיאוגרפיה של יפן ממשיכה לשחק תפקיד חשוב עבור ארה"ב בפעילות שלה במזרח אסיה. יפן נותנת לווינגטון בסיס פעולה נוח בים סין המזרחי ובים יפן ומאפשרת לארה"ב לתמוך בכוחות אמריקנים בים סין הדרומי. במיוחד חשוב הבסיס האמריקני באוקינוואה, שמארח כוחות נחתים ומטוסים של חיל האוויר האמריקני ונמצא במרחק של פחות מ-600 ק"מ מהאי טאיוואן.

יחד עם זאת שהאיים נותנים עמדה גיאואסטרטגית עדיפה ליפן, הם מכריחים אותה להיות תלויה בייבוא של חומרי גלם ומזון בשביל לקיים את עצמה. מעשית ליפן אין משאבים טבעיים שיכולים לתמוך בתיעוש רחב, ומשום שרוב שטחה הוא הררי ומכוסה יערות אין לה גם שטחי חקלאות מספיקים. יפן תלויה בשביל התעשייה שלה בייבוא של כמעט כול חומרי הגלם להם היא זקוקה, כולל פחם וברזל בשביל פלדה, נחושת, ניקל, נפט וגז טבעי [מקור]. יפן גם צריכה לייבא כ-60% מהצריכה הקלורית שלה וכ-70% מצריכת הדגן שלה [מקור]. כך בעוד יפן מחזיקה בעמדה גיאואסטרטגית עדיפה במזרח אסיה, היעדר משאבים טבעיים מכריח אותה להיות בקשר עם העולם בשביל להאכיל את האוכלוסייה שלה ולהניע את הכלכלה שלה. מעורבות של יפן באזור היא לכן הכרח גיאוגרפי, ולאורך השנים אופי המעורבות הזו עבר שינויים חדים.

כיפן הקיסרית במחצית הראשונה של המאה ה-20 טוקיו פעלה להשיג את המשאבים הנחוצים לה פשוט ע"י כיבוש. היא כבשה את מנצ'וריה ודרום מזרח אסיה בשביל להבטיח לעצמה אספקה

של נפט, והכיבוש של דרום מזרח אסיה נתן לה גם גישה לשדות האורז הרבים של האזור. אחרי המלחמה, כחלק מהחברות שלה בסדר האמריקני טוקיו קיבלה גישה לכל המשאבים הנחוצים לה ע"י סחר חופשי עם העולם. כיום טוקיו מייבאת את הברזל והפחם הנחוצים לה מאוסטרליה, אורז ובשר מארה"ב ונפט מערב הסעודית [מקור]. יפן גם תלויה בסחר חופשי בשביל ייצוא, עם ייצוא של סחורות ושירותים מהווה כמעט 20% מהתמ"ג שלה [מקור]. המחסור במשאבים לא הגביל את הכלכלה היפנית ותחת המטריה הביטחונית של ארה"ב יפן שיקמה את עצמה מהמלחמה והפכה לאחת הכלכלות הגדולות והמתקדמות היום בעולם. אולם גם עם כל כוחה הכלכלי, המציאות הגיאוגרפית שלה לא השתנתה בהרבה [?] יפן יכולה להגיע לכל מזרח אסיה והיא צריכה את מזרח אסיה לקיומה.

גיאו-אסטרטגית לכן יפן נמצאת במצב עדין [?] מצד אחד היא יכולה לקרין בקלות יחסית כוח לכל אורך מזרח אסיה, מהחופים הקפואים של סיביר עד החופים הטרופים של תאילנד. מצד שני יפן תלויה לחלוטין במשאבים מבחוץ בשביל לקיים את האוכלוסייה והכלכלה שלה. הסדר הבינלאומי הליברלי של שלטון חוק וסחר חופשי אפשר ליפן לשגשג מבלי לכבוש אף מדינה והיא לכן תרצה להמשיך ולקיים אותו ברמה הבינלאומית בכלל ובמזרח אסיה בפרט. התמוטטות של הסחר החופשי, סגירה של קווי שיט, יפגעו באינטרס הלאומי של יפן ועלולים להכריח אותה לחזור לגישה צבאית כלפי מזרח אסיה.

הדינמיקה האזורית

עם ההבנה של הגיאוגרפיה של יפן, הדבר הבא להבין הוא אילו כוחות פועלים היום על יפן ומעצבים את התנהגותה. הכוח הראשון הוא סין, שמהווה את האתגר האסטרטגי החשוב ביותר ליפן. סין יכולה לאיים על יפן מכמה כיוונים: ראשית, כפי שראינו [בניתוח הקודם](#) הסינים ממקדים את מאמצייהם בים סין הדרומי, נתיב ימי חשוב לספינות גז ונפט בדרכן מהמפרץ הפרסי ליפן. שליטה סינית בים תהפוך את טוקיו לכפופה לבייג'ין, שתוכל לפתוח ולסגור כרצונה את קווי השיט באזור.

שנית, הסינים מתחרים עם היפנים על השווקים הצומחים של דרום מזרח אסיה. דרום מזרח אסיה הייתה ב-2018 יעד לכ-14% מהייצוא היפני, מה שהופך אותה ליעד הייצוא השלישי בגודלו ליפן אחרי סין וארה"ב [מקור]. עם המשך הדעיכה של הדמוגרפיה היפנית, חברות יפניות ירצו ליצור לעצמן גישה לשווקים חדשים ולמלא את המחסור בכוח אדם ביפן עצמה ע"י העברת הייצור למקומות אחרים. לכן דרום מזרח אסיה חשובה לשגשוג הכלכלי של יפן, אך שליטה סינית באזור עלולה לסגור את השווקים בו ליפן ולפגוע בהמשך החיות הכלכלית שלה.

שלישית, סין היא קו החיים של צפון קוריאה, שמהווה איום גרעיני ובליסטי על יפן. כשלעצמו האיום הצפון קוריאני הוא איום אסטרטגי על יפן הודות למאגר הטילים הבליסטיים של המדינה הסוררת. צפון קוריאה מחזיקה מאגר של טילים בליסטים שמכסים את יפן [מקור] ועלולה להשתמש במאגר הנשק הכימי והביולוגי שלה [מקור] כדי לאיים ואף לתקוף את האיים במקרה

של מלחמה בחצי האי הקוריאני. צפון קוריאיה כבר שיגרה במספר תקריות טילים מעל יפן במטרה לאיים על טוקיו ולהוכיח את יכולותיה [מקור].

ביחד עם האיומים מצד סין, סין מהווה את שותף הסחר החשוב ביותר של יפן וזירה חשובה לחברות יפניות שהעבירו חלקים משרשרות האספקה שלהן לסין והשקיעו מיליארדים בייצור במדינה [מקור]. ליפן אין כלכלה גדולה מספיק או בסיס צרכני גדול מספיק בשביל לשקול ניתוק מסיין, בניגוד לארה"ב. סין היא חלק מהמרחב הכלכלי בו יפן עובדת, וניסיון לצאת בעימות חזיתי מולה עלול להעמיד את טוקיו לכל הפחות מול משבר כלכלי, אם לא מול משבר ביטחוני.

האיום הצפון קוריאני והאיום הסיני בהכרח דוחפים את יפן לחפש כוח נגד לאזן אותם. עבור מדינות אחרות כוח כזה יהיה בראש ובראשונה הכוח הצבאי שלהן. עבור יפן המצב מעט יותר מורכב. בסוף מלחמת העולם השנייה יפן נכנעה ונכבשה ע"י ארה"ב, שהעניקה לה חוקה חדשה. בהתאם לסעיף 9 של החוקה יפן אינה יכולה להחזיק כלי מלחמה התקפיים כמו טילים בליסטים או מפציצים והיא מוותרת על הזכות הריבונית של מדינה לפתוח במלחמה. יפן על פי החוקה יכולה רק להגן על עצמה וגם זה בתנאי שתקפו אותה.

כמובן וושינגטון לא יכלה להרשות שמדינה מרכזית כל-כך כמו יפן תהיה חשופה לחלוטין לאיומים צבאיים, וודאי מול האיום הסובייטי. לכן בשנת 1960 יפן וארה"ב חתמו על הסכם הגנה בו ארה"ב מתחייבת להגן על יפן ופורשת עליה את המטריה הגרעינית שלה [מקור]. פרישת המטריה האסטרטגית של ארה"ב אפשרה ליפן להתמקד בשיקום ופיתוח הכלכלה שלה, כשהאמריקנים דואגים לביטחון האיים. התלות באמריקנים גם חיזקה את הנטיות הפציפיסטיות של יפן אחרי המלחמה ונתנה לה להאמין שהיא יכולה להבטיח את עצמאותה ושגשוגה לא בהכרח ע"י כוח צבאי כי אם דרך דיפלומטיה וכלכלה.

הסיום של המלחמה הקרה והעלייה של סין הביאו את יפן לשקול מחדש האם הם עדיין יכולים להסתמך לחלוטין על האמריקנים לביטחונם. מה שמטריד את היפנים הם שני תרחישים: בראשון ארה"ב מסרבת לבוא להגנתה של יפן מול תוקפנות סינית או צפון קוריאנית מחשש להסלמה באזור. משום שלוושינגטון יש אינטרסים גדולים יותר במזרח אסיה מרק ביטחונה של יפן, טוקיו עלולה למצוא את עצמה במצב המוזר שהאמריקנים משתמשים במחויבות שלהם לביטחונה כדי להכריח אותה לא להסלים סכסוך צבאי, אך בו בזמן שהאמריקנים עצמם אינם עושים את ההסלמה בשביל טוקיו. וושינגטון עלולה להקריב את האינטרסים של יפן בשביל האינטרסים שלה.

התרחיש השני והמטריד יותר הוא השלמה של וושינגטון עם התחזקות סינית במזרח אסיה, אם במסגרת הסכם סיני-אמריקני לחלוקת השפעה במרחב הפסיפי ואם מפני שוושינגטון החליטה להתנער לחלוטין מהמחויבות שלה לסדר הבינלאומי. בתרחיש כזה ארה"ב תבחר להותיר את יפן לבדה מול סין, בעוד וושינגטון נסוגה מהאזור [2] אם כחלק מהסכם עם הסינים על אזורי השפעה ואם כחלק מאסטרטגיה לבלום את הסינים רחוק יותר מחופי הבית שלהם [2] כלומר להעביר את

המוקד של הכוח האמריקני מדרום קוריאה, יפן והפיליפינים לאוסטרליה, גואם ואיי האוקיינוס השקט. במצב כזה יפן תישאר לבד מול סין חזקה ואסרטיבית, שללא ספק תלחץ את יפן להתנער מהקשר הצבאי עם ארה"ב, לוותר על השווקים בדרום מזרח אסיה ולפתוח את השווקים שלה לחברות סיניות.

מה יפן יכולה לעשות מול הדילמות האסטרטגיות האלו? באופן פרדוקסלי הדרך הטובה ביותר של יפן לשמור על ארה"ב מחויבת למזרח אסיה ולבלום את הסינים היא ע"י חיזוק הכוח העצמאי שלה. ככל שיפן תהיה עצמאית יותר באזור כן היא תוכל לתמוך טוב יותר בכוח האמריקני ולהקטין את כמות המשאבים שווינגטון תצטרך להשקיע בשביל לבלום את הסינים. יפן חזקה יותר גם תהיה חשובה יותר לארה"ב, משום שווינגטון תרצה להבטיח ששחקן חזק כל-כך במזרח אסיה ימשיך להיות לצידה ולא ינדוד או למחנה הסיני או לתפוס עמדת מדיניות חוץ עצמאית באזור. כוח רב יותר גם יאפשר ליפן לאזן מול סין במזרח אסיה ולהבטיח את החופש של האזור.

התשובה של יפן לעלייה של סין, האיום הצפון קוריאני והשינויי במחויבות האמריקנית היא אסטרטגיה בעלת 4 שכבות: השכבה הראשונה היא נרמול כוחות הצבא שלה ע"י הרחבת חופש הפעולה שלה תחת סעיף 9 והשגת יכולות התקפיות. גם אם היפנים מתעקשים שההתעצמות הצבאית שלהם היא הגנתית בלבד, ברור שצוללות, משחתות וטילים יכולים לשמש להתקפה והגנה. הנרמול של כוחות הצבא יבטיח ליפן בסיס כוח קשה שיהיה שימושי אם יפן תצטרך לעמוד לבד מול סין או צפון קוריאה.

השכבה השנייה היא יצירת מסגרת לשיתוף פעולה ותיאום ביטחוני בין השחקנים השונים באזור. בלב של המסגרת הזו נמצא שיתוף הפעולה ההדוק בין יפן וארה"ב. מסביב לו נמצא תיאום ביטחוני בין 4 המדינות המרכזיות במרחב ההינדו-פסיפי: יפן, ארה"ב, אוסטרליה והודו. ומסביב לו נמצאים שיתופי פעולה ותמיכה יפנית-אמריקנית במדינות החלשות יותר של האזור כמו הפיליפינים, ווייטנאם ומלזיה. המסגרת הזו לא באה לתקוף את סין, אלא ליצור סביבה בה סין או כל מדינה אחרת תתקשה לפעול באגרסיביות מבלי להביא את כל האזור נגדה.

השכבה השלישית היא "החזון למרחב ההינדו-פסיפי חופשי ופתוח" ("Free and Open Indo-Pacific" or FOIP). מדובר ביוזמה דיפלומטית וגיאו-כלכלית בה יפן תומכת בחיבור של מזרח אסיה, דרום אסיה ומזרח אפריקה לכדי יישות כלכלית אחת. במסגרת היוזמה הזו מוקמים מסדרונות כלכליים שיאפשרו תנועה נוחה של הון וסחורות, אזורים תעשייתיים לקידום כלכלות מקומיות ושיתופי פעולה בתחומי הממשל, המדע, ביטחון הסייבר ועוד, שמטרתם ליצור סביבה בטוחה ויציבה שתתרום לאינטגרציה הכלכלית. FOIP דומה ליוזמת "דרך המשי החדשה" של סין כיוזמה גיאו-כלכלית שמטרתה להבטיח ליפן גישה לשווקים בדרום מזרח אסיה, לחזק את השפעתה באזור ובו זמנית לחזק את המדינות בו לעמוד בלחצים סינים.

השכבה הרביעית והאחרונה של יפן היא לשמור על יחסי התקשרות עם סין, יחסים בהם יפן

תהיה מוכנה להתחרות ולהגן על האינטרסים הלאומיים שלה אך בו זמנית לשתף פעולה עם סין היכן שיש התאמה בין האינטרסים של שתי המדינות. במילים אחרות יפן מבקשת לנקוט מדיניות פרגמטית מול סין, בונה מולה מאזן כוח אך בו בזמן שומרת על שיתוף פעולה עמה בשביל להימנע ממלחמה קרה (או חמה) מול הענק האסיאתי.

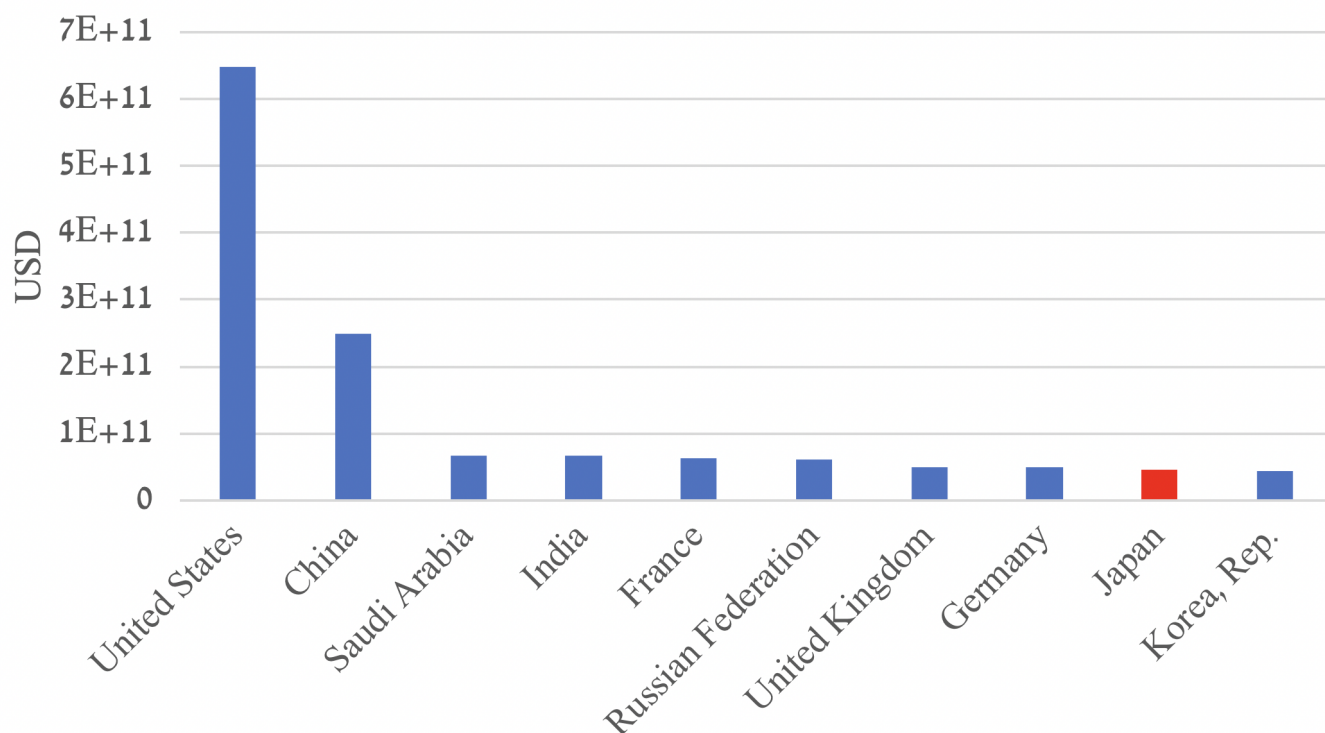
ביחד ארבע השכבות האלו הן המשחק היפני במזרח אסיה, אולי אחד המשחקים הכי מורכבים היום שמתנהלים בזירה הבינלאומית. את שארית הפרק נקדיש לניתוח של השכבות והבנה היכן ישראל יכולה להשתלב.

אל הים

השכבה הראשונה היא הבנייה של הכוח צבאי קשה של יפן. תחת הנהגתו של שינזו אבה, שמכהן כראש ממשלת יפן מאז סוף 2012, יפן ראתה צמיחה בהוצאה הצבאית שלה וחופש גדול יותר ביכולת שלה להפעיל את הכוח הצבאי שלה. תחת סעיף 9 של החוקה היפנית, יפן אינה יכולה להחזיק אמצעי לחימה התקפיים (כמו מפציצים, טילים בליסטים וכדומה) ולהכריז מלחמה על מדינה אחרת מבלי שהותקפה ראשונה. סעיף 9 נחשב כבסיס לפציפיזם היפני, כובל חוקית את ידיה של יפן ומכריח אותה להיות הצד המתגונן. תחת ממשלו של אבה הסעיף שונה. ב-2014 הפרלמנט היפני שינה את הפירוש של הסעיף כך שיאפשר ליפן לצאת להגנתם של כוחות בעלות בריתה, גם אם היא עצמה לא הותקפה [\[מקור\]](#). המשמעות היא שיפן באופן חוקי תוכל לעזור לדוגמה למבצעים צבאיים של ארה"ב בים סין הדרומי או בטאיוואן, למרות שהיא עצמה לא הותקפה בהם.

החופש החוקי הזה בא במקביל להגדלת ההוצאה הצבאית ע"י ממשל אבה. מאז 1976 ועד 2017 הייתה הסכמה שבשתיקה בתוך ממשלת יפן שההוצאה הצבאית שלה לא תחרוג מ-1% [\[מקור\]](#). תיאורטית הצמדה כזו הייתה אמורה להבטיח שיפן תהיה מוגבלת בהוצאה הצבאית שלה, דבר שיחזק את הפציפיזם שלה ויבטיח שהיא תשאף להגן על עצמה לא דווקא דרך כוח צבאי, כי אם דרך דיפלומטיה וכלכלה. בפועל מה שקרה הוא שמשום הצמיחה העצומה של הכלכלה היפנית תקציב הביטחון שלה הפך לאחד הגדולים בעולם במונחים מוחלטים ההוצאה הצבאית של יפן בשנת 2018 הייתה 46 מיליארד דולר, מקום 9 בעולם ולפני מדינות כמו איטליה, טורקיה וישראל. ב-2017 אבה הכריז שהממשלה תפסיק לעקוב אחר מדיניות ה-1% ותשאף להגדיל את ההוצאה הצבאית בהתאם לצרכי הביטחון של יפן [\[מקור\]](#).

הוצאה צבאית (\$) לשנת 2018 (מקור נתונים: הבנק העולמי)

עוד לפני 2017 תקציב ההגנה הגדול של יפן הופנה לחיזוק כוחה הצבאי כחלק מהרעיון של "נרמול הצבא". המיקוד היפני תחת אבה היה בארבע נושאים מרכזיים: חיזוק הצי, חיזוק כוחות האוויר, שכלול מערכות המודיעין והשגת יכולת הגנה מפני טילים. שני האלמנטים האחרונים, שכלול מערכות המודיעין והגנה מפני טילים, הם תגובה לאיום הצפון קוריאני: הדרך היחידה של יפן לאבטח את איי הבית היא רק ע"י יכולת לנטר בזמן אמת את המתרחש בצפון קוריאה ולהיות מסוגלת ליירט את הטיילים ממנה [מקור]. יכולת כזו אבל לא תהיה מוגבלת רק לצפון קוריאה [?] גם סין מחזיקה במאגר טילים בליסטים גדול שמכסה את יפן ויכול להעניק לסין יתרון אסטרטגי בכל עימות בין שתי המדינות, לדוגמה בים סין המזרחי. יכולת ניטור ויירוט תהיה שימושית בשביל לצמצם את היתרון האסטרטגי של הסינים.

חיזוק הצי היפני חשוב בשביל לאפשר ליפן לאבטח את נתיבי השיט שלה ולתמוך בפעילות של בעלות בריתה מול סין במזרח אסיה. היפנים כבר היום מפעילים שתי משחתות במפרץ הפרסי כדי להגן על ספינות יפניות העוברות באזור [מקור]. מאז 2012 הצטרפו אל הצי היפני 7 צוללות דיזל חדשניות, כשהחדשה ביותר שבהן עושה שימוש בסוללות ליתיום בשביל לאפשר לה לשהות זמן בלתי מוגבל מתחת למים [מקור]. בנוסף לצוללות הצי יוסיף לעצמו שתי משחתות חדשות ב-2020 ו-2021 להגנה מפני טילים, כולל טילים בליסטים [מקור]. אולם התוספת הכי מעניינת והכי משמעותית הן שתי נושאות מטוסים שאמורות להיכנס לשירות השנה, האיזומו (Izumo) וקאגה (Kaga) [מקור].

נושאות המטוסים האלו מעניינות משום שרשמית הן לא היו אמורות להיות נושאות מטוסים כי אם נושאות מסוקים ולפי ההגדרה הרשמית של יפן הן בכלל משחתות. אולם כבר כשהוצגו

ב-2013 מומחים צבאיים הבחינו שהסיפון שלהן עבה באופן חריג לנושאות מסוקים, ושהן דומות להפליא לנושאות מטוסים [מקור]. בדצמבר 2018 הקבינט היפני אישר להסב אותן לשם הפעלה של מטוסי F-35 בעלי יכולת המראה ונחיתה אנוכית [מקור], מה שיהפוך אותן לנושאות המטוסים הראשונות של יפן מאז מלחמת העולם השנייה.

נושאות מטוסים מעניקות למדינה דומיננטיות בים ע"י הפעלה של כוחות אוויר לסיור ותקיפה של ספינות, ונותנות לה גמישות מבצעית בזירות רחוקות. נושאות מטוסים יכולות לשמש כבסיסים לשיגור מטוסי מודיעין, תקיפות בעומק שטחו של האויב ומתן כיסוי אווירי לפלישה קרקעית. נושאות מטוסים יפניות יהיו מענה אפקטיבי מול כל איום מצפון קוריאה.

במקביל לחיזוק הצי יפן גם משדרגת את חיל האוויר שלה עם רכישה של מטוסים תקיפה מסוג F-35, מטוסי תדלוק ובקרה [מקור], כמו גם מחקר ופיתוח של מל"טים לצרכי מודיעין [ראו כאן וכאן]. ביחד הכלים החדשים יאפשרו לחיל האוויר היפני לנטר באופן רציף את הימים מסביב ליפן להפרות ריבונות מצד סין, לעקוב אחר הפעילות הצבאית של צפון קוריאה ולאפשר לטוקיו להרתיע יריבים כמו גם לעזור לבעלי ברית.

המטרה של יפן היא לבצע נורמליזציה של כוחות הצבא שלה ולהבטיח בסיס של כוח קשה לדיפלומטיה שלה. היפנים מבינים שללא כוח קשה בבסיס, המאמצים הכלכליים והדיפלומטיים שלהם באיזור יהיו לא אפקטיביים ככל שסין תהפוך חזקה יותר ואגרסיבית יותר. אם יפן לא תוכל להשפיע על החישוב האסטרטגי הסיני, אם יפן לא תוכל להראות למדינות האזור שהיא יכולה להיות לא רק שותף כלכלי אלא גם בעל ברית ביטחוני, מדינות יעדיפו התקרבות לסין על פני יפן. אולם היפנים לא מסתפקים רק בבניית הכוח הקשה שלהם ומקדמים גם מאמץ דיפלומטי וגיאו-כלכלי להשפעה באזור.

סדר חדש

במקביל לבניית כוחה הצבאי יפן מחזקת את הקשרים הצבאיים שלה עם ארה"ב ומעמיקה אותם עם אוסטרליה, הודו ומדינות נוספות באזור, השכבה השנייה שלנו. יפן חתמה ב-2007 על הכרזת שיתוף פעולה ביטחוני עם אוסטרליה שמטרתו להדק את התיאום בין המדינות בנושאים ביטחוניים, לעודד פעילות משותפת בתחומים כמו לוחמה בטרור, פעילות שלום וביטחון ימי ולבצע יחד תרגילים משותפים [מקור]. ב-2008 יפן חתמה על הסכם דומה עם הודו, שכולל דיאלוג אסטרטגי ברמת השרים וראשי המדינה [מקור].

בנוסף על ההסכמים והתרגילים היפנים גם הקימו את "הדיאלוג הביטחוני המרובע" (Quadrilateral Security Dialogue, QSD or Quad) בין יפן, ארה"ב, אוסטרליה והודו ב-2007. הפורום הפסיק לתפקד אחרי שאוסטרליה פרשה ממנו ב-2008, אך חזר לתפקד ב-2017 כשאוסטרליה שבה אליו. הסיבה שאוסטרליה פרשה מלכתחילה הייתה החשש להשתתף בפורום שייתפס בבייג'ין כאיום צבאי על סין, אולם הצעדים התוקפניים של סין בים סין הדרומי כנראה

הוכיחו לאוסטרליה את הצורך בדיאלוג ביטחוני בין השחקנים הגדולים באזור.

ההסכמים האלו לא נותרו רק על הנייר: מאז 2015 יפן משתתפת באופן קבוע בתרגיל הימי "מלבר", הכולל מלבד יפן גם את חיל הים האמריקני וההודי ומתקיים כל שנה באוקיינוס ההודי [מקור]. יפן גם ערכה תרגילים ימיים [מקור] ואוויריים [מקור] משותפים עם האוסטרלים, אם רק שתיהן ואם בשיתוף פעולה עם ארה"ב [מקור]. יפן גם השתתפה בתרגילי חופש שיט של ארה"ב בים סין הדרומי, כולל תרגיל משותף עם נושאת המטוסים רונלד רייגן [מקור]. נוסף על ההסכמים עם אוסטרליה והודו ושיתוף הפעולה עם ארה"ב יפן מקיימת שיתופי פעולה ביטחוניים גם עם הפיליפינים, ווייטנאם [מקור], אינדונזיה [מקור], סינגפור [מקור] ומלזיה [מקור].

המטרה של כל ההסכמים האלו הוא ליצור מארג ביטחוני בו יפן משמשת ציר מרכזי ולהביא את המדינות לפעול ביחד כדי להגן על הסדר והביטחון של המרחב הימי במזרח אסיה. המארג הזה, המבנה שיפן בונה, לא נועד לתקוף את סין כפי שהוא נועד להרתיע אותה מלפעול אגרסיבית. אם סין תבחר לפעול בתוקפנות יפן תוכל להשתמש בקשרים הביטחוניים הרחבים שלה בשביל ליצור קואליציה שתרתיע את הסינים.

יתרון נוסף של המבנה הביטחוני הזה שהוא בו זמנית עצמאי מן האמריקנים אך נותן להם מקום להשתתף ולהוביל אם ירצו. היפנים לא מנסים להחליף את מערכת הבריתות האמריקנית במזרח אסיה או לדחוק את וושינגטון [?] יפן שומרת ותמשיך לשמור על שיתוף פעולה ביטחוני הדוק עם האמריקנים. היפנים בונים מערכת שמקבילה למערכת האמריקנית ואף מבססת כחברים המרכזיים שלה את בעלות הברית הקרובות של וושינגטון. וושינגטון תוכל לחזק את המערכת היפנית ולעזור בפעולות אכיפה והרתעה מבלי לחשוש להרחבת המחויבות הביטחונית שלה באזור או מפני התעצמות של יפן. יפן מקבלת מערכת ביטחונית שהיא חלופה לארה"ב מבלי להקריב את היחסים עם האמריקנים.

מרחב פסיפי חדש

השכבה השלישית באסטרטגיה היפנית היא חזון ה"מרחב הינדו-פסיפי חופשי ופתוח" שהוצג לראשונה בנאום של ראש הממשלה שינזו אבה בקניה ב-2016 [מקור]. במסגרת החזון יפן מבקשת לממש את הפוטנציאל הדמוגרפי של אפריקה ע"י חיבור היבשת למזרח אסיה, מחברת בין אזור עם עודף דמוגרפי (אפריקה) ואזור עם עודף תעשייתי (מזרח אסיה). לשם כך יפן מתכוונת ליצור רשת של תשתיות, אזורי תעשייה ושיתופי פעולה שיחברו את האוקיינוס ההודי לאוקיינוס השקט, יאפשרו את התנועה היעילה של אנשים, הון וסחורות תוך פיתוח המדינות השונות והבטחת הסדר הבינלאומי במרחב [מקור]. במסגרת החזון מתוכננים שלושה מסדרונות כלכליים בדרום מזרח אסיה שיחברו את ים סין הדרומי למפרץ בנגל, רכבת מהירה בין ניו-דלהי למומביי ופיתוח מסדרונות לוגיסטיים בקניה ומוזמביק.

בנוסף לחיבור כלכלי החזון שואף גם ליצור מרחב הינדו-פסיפי שהוא בטוח וחופשי, כלומר כזה

בו כל מדינה חופשית להצטרף אליו ובו כל המדינות שומרות ביחד על החוק הבינלאומי, חופש השיט ונלחמות בפעילות פיראטית ופעילות טרור. לשם כך יפן מספקת ציוד והדרכה לכוחות הימיים של המדינות השונות בשביל לעזור להן להגביר את האכיפה והביטחון במים הטריטוריאליים שלהן.

התוכנית הזו היא לא רק מילים: ביוני 2019 היו פרויקטים במימון יפני ברחבי מזרח אסיה בהיקף של כ-367 מיליארד דולר, פרויקטים שכוללים שדרוג נמלים, הקמת גשרים וכבישים ורכבות מהירות. באותו זמן היקף הפרויקטים במימון סיני באזור היה רק 255 מיליארד דולר, או קטן ב-1.5 מזה היפני [\[מקור\]](#). סכום הפרויקטים לא כולל את המענקים וההלוואות שיפן מספקת לאזור, שעמדו בשנת 2016 (השנה האחרונה לה יש נתונים רשמיים) על 3.5 מיליארד דולר [\[מקור\]](#).

החזון ל"מרחב הינדו-פסיפי חופשי ופתוח" הוא בעצם תוכנית גיאו-כלכלית יפנית להשגת השפעה בדרום מזרח אסיה. בדומה ל"דרך המשי החדשה" היפנים משקיעים סכומים משמעותיים בתשתיות ברחבי האזור ומנהלים מערכת יחסים תוססת עם המדינות בו. בניגוד אבל ל"דרך המשי החדשה" החזון היפני באמת מחפש ליצור שיתופי פעולה אזוריים ופיתוח של המדינות השונות במרחב, מתוך הבנה שהדרך הטובה ביותר לשמור עליו חופשי ופתוח ליפן הוא על-ידי החיזוק המדינות בו כך שיוכלו לעמוד מול לחצים סינים. יפן גם דבקה בסטנדרטים בינלאומיים של שקיפות ופיקוח, בשביל לוודא שהפרויקטים במסגרת התוכנית אכן עומדים בסטנדרטים הנדרשים מבחינת איכות, יעילות ואיכות הסביבה.

ביטוי אחד להצלחה היפנית בהשגת השפעה באזור הוא סקר דעת קהל במזרח אסיה מתחילת 2020 שמצביע על תמיכה ברורה ביפן כשותפה האסטרטגית של דרום מזרח אסיה: 38.2% רואים ביפן את השותפה האסטרטגית המועדפת של דרום מזרח אסיה ו-61.2% בטוחים שיפן "תעשה את הדבר הנכון" ככוח אזורי, זאת לעומת 30% לארה"ב ורק 16% שחושבים שסין "תעשה את הדבר הנכון" [\[מקור\]](#). החזון היפני עובד בקניית לבבות בדרום מזרח אסיה והוא מחזק את המעמד שלה מול השחקן הכי חשוב במזרח אסיה: סין.

שיתוף פעולה ותחרות

השכבה האחרונה ואולי הכי פחות יציבה באסטרטגיה היפנית היא היחסים עם סין, שמכילים במקביל רכיבים של תחרות ושיתוף פעולה. מצד אחד יפן מחפשת להגביר את שיתוף הפעולה הכלכלי עם סין והייתה מהראשונות לתרום ציוד לסיין בתחילת משבר הקורונה [\[מקור\]](#). מצד שני יפן חסמה את הכניסה של חוואווי לתשתית ה-5G שלה [\[מקור\]](#), הודיעה במרץ השנה שהיא מעוניינת לעזור לחברות לגוון את שרשרות האספקה שלהן מלהיות תלויות רק במדינה אחת (רמז ברור לסיין) [\[מקור\]](#) וממשיכה להתעקש שאיי סנקוקו (Senkaku) בים סין המזרחי הם שלה [\[מקור\]](#).

מה שהיפנים עושים הוא בעצם משחק עדין של איזון בין תחרות לשיתוף פעולה, איזון שמאפשר להם לא רק לשמור על יחסים טובים עם הסינים אלא גם ליישר קו עם האמריקנים מול סין מבלי להתעמת עמה. בשביל להבין טוב יותר ניקח לדוגמה את ההחרמה של חוואווי: מה שממשלת יפן עשתה הוא לא להכריז שחוואווי אינה יכולה להשתתף בתשתית ה-5G שלה, אלא הבהירה למפעילים השונים שעליהם להימנע משימוש בציוד ממדינות פחות אמינות בשביל להבטיח את ביטחון הסייבר של הרשת. רשמית טוקיו לא החרימה את חוואווי, ומשום שהיא מחזיקה כוח והשפעה באזור הסינים הסתפקו בגינוי דרך השגרירות שלהם ביפן ובזה הסתיים העניין [\[מקור\]](#).

יפן יכולה לנהל יחסי תחרות ושיתוף פעולה עם סין משום המשקל הכלכלי שיש לה בשוק הסיני. יפן מהווה יעד ייצוא ל-6% מהתוצרת הסינית, שנייה רק לארה"ב וכמעט 9% מהייבוא הסיני מגיע מיפן, ייבוא שכולל בעיקר רכיבים אלקטרוניים ומכניים וחלקי מכונות [\[מקור\]](#). ההשפעה שיש ליפן בדרום מזרח אסיה ובהודו הופכות אותה למדינה שסין אינה רוצה להיות עמה בסכסוך, מחשש שסכסוך כזה יפגע בה בשאר האזור. שיקולים כאלה כמובן ישתנו ככל שסין תתחזק באזור, מה שיקטין את כוח המיקוח של יפן. זה אבל לא הסיכון היחיד שיש ליחסים.

הציבור היפני רואה באופן שלילי את סין, כשסקר מ-2018 של מכון פיו מצא שרק ל-17% מהנשאלים בסקר יש השקפה חיובית על סין, לעומת 78% עם השקפה שלילית [\[מקור\]](#). המשמעות היא שהידידות הנוכחית בין סין ליפן נובעת יותר משיקול אסטרטגי של ממשלת יפן מתמיכה ציבורית. אם שינזו אבה יוחלף, מנהיג אסטרטגי פחות עלול להעדיף להדגיש את צד העימות ביחסים במקום שיתוף הפעולה. בנוסף, אם העימות בין ארה"ב לסין יסלים, יפן עלולה למצוא עצמה תחת לחץ גובר מצד ארה"ב לצמצם את ההתקשרות עם הסינים בתחומי מחקר וטכנולוגיה, ואולי אף להקטין את התלות של שרשרות האספקה שלהם בסין. בוודאי שבכל עימות צבאי בין שתי המדינות יפן תהיה חייבת לתמוך בארה"ב.

המקום של ישראל

מה המקום של ישראל בכל האסטרטגיה המורכבת הזו? ישראל כמו יפן מרוויחה מסחר חופשי ושלטון החוק. אנחנו מדינה קטנה מדי בשביל לכפות את רצוננו על אחרים והשוק הבינלאומי מציע לנו ביקוש גדול פי כמה מזה המקומי. ישראל מחזיקה ביכולות מתקדמות בתחום הגנת הסייבר, מל"טים ויירוט טילים. ישראל עוסקת במחקר מתקדם בחקלאות, אנרגיה חלופית, ייצור מתקדם ובינה מלאכותית. כל אלה נושאים שמעניינים את יפן ויכולים להיות הבסיס לשיתוף פעולה פורה בין שתי המדינות.

בשביל לנסות ולהיות יותר מעשי אציע נושא אחד שאני מאמין יכול להיות מצע ראשוני יעיל לשיתוף פעולה רחב בין ישראל ליפן, אם בתחום הביטחון, המחקר או הכלכלה: חברה דור 5, או Society 5.0. חברה דור 5 היא קונספט מקורי של ממשלת יפן שמהווה לתפיסתה שדרוג והרחבה של תעשייה דור 4 (industry 4.0) לכל תחומי החיים [\[מקור\]](#). החזון של חברה דור 5

הוא לשלב בין האינטרנט של הדברים (Internet of Things, IoT), אינטליגנציה מלאכותית ו- Big Data, רובוטיקה וחידושים טכנולוגיים בתחומי הבריאות, הפיננסים ועוד בשביל לאפשר חיים נוחים יותר ויעילים יותר לכל החברה. מה לדוגמה? במסגרת חברה דור 5 מערכות תחבורה ציבוריות יוחלפו ברכבים אוטונומיים שיחברו בין אזורים כפריים מדלדלים ובין מרכזי ערים. משלוחים יבוצעו ע"י מל"טים במקום רכבים או משאיות, שמזהמים ואיטיים. המצב הבריאותי של קשישים ינוטר מביתם ע"י חיישנים והם יזכו לטיפול בריאותי יעיל וממוקד שיתמך ע"י אינטליגנציה מלאכותית. חברה דור 5 היא תוכנית לשנות לחלוטין את החיים היום-יומיים של אנשים ולאפשר ליפן, כמו גם למדינות מתועשות נוספות, להתמודד עם בעיות כרוניות כמו עלייה במספר הקשישים, זיהום אוויר וחוסר יעילות בייצור האנרגיה ועלויות גדלות של תחזוקת תשתיות מיושנות.

ישראל יכולה להציע להשתתף במימוש של חברה דור 5 במספר כיוונים שונים: ראשית, מחקר ופיתוח של טכנולוגיות נדרשות, כמו אינטליגנציה מלאכותית בתחום הבריאות, ניהול לוגיסטי חכם באמצעות מל"טים, רכבים אוטונומיים ועוד. שנית, חברות ישראליות יכולות לשתף פעולה עם חברות יפניות בפיתוח ושכלול מוצרים קיימים בתחומי הגנת סייבר, IoT, חיישנים לצרכים רפואיים ועוד. שיתוף פעולה כזה יכול להיעשות לדוגמה ע"י עידוד השקעות יפניות בתעשיית היי-טק המקומית או הקמת מרכזי חדשנות משותפים בישראל ויפן. שלישית, ישראל יכולה להציע פורום טכנולוגי-מדעי משותף שיפגיש בין אקדמאים ואנשי עסקים משתי המדינות ויעודד דיאלוג ופרויקטים משותפים. פורום כזה יכול להיות ברמת השרים או אף ראשי המדינות, יערך אחת לשנה ויבקש להעצים את שיתוף הפעולה הטכנולוגי והמדעי ביניהן.

חברה דור 5 היא כמובן רק נושא אחד מרבים שיכולים להיות בבסיס שיתוף הפעולה בין ישראל ליפן, והפוטנציאל הכלכלי לישראל הוא משמעותי: פחות מ-2% מההון הזר שהושקע בישראל בחמש השנים האחרונות מקורו ביפן [\[מקור\]](#). יצירת פורומים לדיאלוג בין התעשיות של המדינות, עידוד השקעות ומטרות משותפות כולן יתרמו להגדיל את ההשקעה בישראל ולהניב תוצרים לרווחת שתי המדינות.

סיכום

יפן היום היא אחד השחקנים המורכבים והמעניינים במזרח אסיה. בשקט וללא דרמות יפן בונה סביבה מערכת שיתופי פעולה אזורית שתעזור למנוע פעילות אגרסיבית של סין ולקדם את כלכלות האזור. יפן מציגה חזון פרגמטי שמבקש להבטיח את קיומו של הסדר הליברלי במזרח אסיה, לעודד שיתופי פעולה כלכלים וליצור סביבה ביטחונית יציבה. בזמן שיפן אינה פטורה מהשפעות התחרות בין וושינגטון לבייג'ין, היא יוצרת לעצמה השפעה באזור שתאפשר לה לנווט בין שתי היריבות ואולי אף לעודד אותן לבחור בנתיב פחות צבאי. ישראל תשכיל לחזק את הקשרים הדיפלומטיים, הביטחוניים והכלכליים עם השחקן הזה, שמציע לא רק רווחים כלכליים לנו אלא גם יכול לעזור לנו לפתוח עוד דלתות באזור כולו. תודה לכם על ההקשבה.

***הניתוח פורסם לראשונה לחברי פל"ג, מועדון המנויים של "המשחק הגדול". עדיין לא חברים?

מוזמנים להצטרף בקישור [כאן](#). ***